

Josip Broz Tito

Šezdeset godina revolucionarne borbe Saveza komunista Jugoslavije

Drugarice i drugovi,

Sastali smo se danas ovdje da obilježimo šezdesetu godišnjicu osnivanja Komunističke partije Jugoslavije, Saveza komunističke omladine Jugoslavije, revolucionarnih sindikata i naprednog pokreta žena. U revoluciji koja traje — jer je borba za dalji progres neprekidan revolucionarni proces — ovakvi jubileji su, prije svega, podsticaj njenom kontinuitetu. Jer, svakoj istinskoj revoluciji neophodno je da se vraća svojim izvorima i iskustvima. Mi se danas podsjećamo na dug i slavan put naše Partije da bismo još bolje i svestranije sagledali i svoje neposredne i buduće zadatke, da bismo još više učvrstili jedinstvo svojih redova u veličanstvenoj borbi za slobodu i nezavisnost naroda, za socijalističko samoupravljanje u svojoj zemlji, za društveni progres i ljudsku sreću.

Podsjećanje na pređeni put utoliko je potrebnije što svijest ljudi često opterećuju svakodnevni problemi koji normalno prate svaki dinamični razvitak. Zbog toga se ponekad zaboravlja sva veličina revolucije i korjenitog preobražaja zemlje i društva koji smo ostvarili. To podsjećanje je potrebno i zato što još ima onih koji pokušavaju da obezvrijede postignuto, da i time koče naš dalji socijalistički samoupravni razvitak.

Ovaj veliki jubilej upravo je prilika da se osvrnemo na najvažnije etape naše šezdesetogodišnje borbe, ispunjene neprekidnim bitkama i ogromnim žrtvama, privremenim uzmacima i odlučujućim pobjedama.

Osnivanje Komunističke partije Jugoslavije 1919. godine predstavlja historijsku prekretnicu u vjekovnoj borbi narodnih masa naše

zemlje protiv nacionalnog ugnjetavanja i socijalnog izrabljivanja, a za bolji i srećniji život radnih ljudi. Historijski gledano, šest decenija ne predstavlja dug vremenski period. Međutim, to je razdoblje u kome su se, revolucionarnom akcijom Komunističke partije odnosno Saveza komunista Jugoslavije, zbile društvene promjene epohalnog značaja. Od jedne, u svakom pogledu zaostale zemlje, kakva je bila predratna Jugoslavija, nastala je industrijski i agrarno razvijena zemlja — Socijalistička Federativna Republika Jugoslavija — slobodna, samoupravna zajednica ravnopravnih naroda i narodnosti.

I

Drugovi i drugarice,

Komunistička partija Jugoslavije nastala je iz revolucionarnog jezgra socijalističkog pokreta i socijaldemokratskih partija u zemljama današnje Jugoslavije, koje su se javile krajem devetnaestog i početkom dvadesetog vijeka. Djelujući u uslovima veoma sporog razvitka kapitalističkog načina proizvodnje i moderne radničke klase, one su, bez većih revolucionarnih tradicija, ušle u etapu velike krize svjetskog kapitalističkog sistema otvorene prvim svjetskim ratom. Tek su veliki revolucionarni potresi u završnoj fazi rata, kojima je dala pečat velika oktobarska revolucija otvarajući epohu socijalističkog preobražaja svijeta, a zatim spontani pokreti masa u nekim zemljama, a naročito jugoslavenskim, podstakli proces idejnih previranja i jačanja revolucionarnih krila u tim partijama. Pod uticajem tih faktora već je na Kongresu ujedinjenja, odnosno osnivačkom kongresu Socijalističke radničke partije Jugoslavije (komunista) pobijedila orijentacija na prihvatanje revolucionarnog puta društvenih promjena što se izrazilo i u pristupanju tek formiranoj Trećoj, Komunističkoj internacionali.

Međutim, Partija nije razradila koncept revolucionarne borbe koji bi se zasnivao na stvarnim društvenim, socijalnim i nacionalnim faktorima koji su tadašnju situaciju činili revolucionarnom. To se posebno odnosi na nacionalno i seljačko pitanje. Nacionalno pitanje svođeno je na ustavno, a seljačko se nije ni nalazilo u programu Partije sve do 1928. godine. Iako je brzo izrasla u masovnu i veoma uticajnu političku snagu u zemlji, Komunistička partija Jugoslavije nije imala dovoljno snage da se odupre nasrtajima režima.

Bio je to dobrim dijelom i rezultat objektivnih uslova. Zajednička država naroda Jugoslavije iznevjerila je njihove težnje i očekivanja. Ona je nastala i izgrađivana u atmosferi brutalnog suzbija-

nja revolucionarnog raspoloženja narodnih masa. Vladajuća buržoazija, u prvom redu velikosrpska, pošla je putem izgradnje poretka najgrubljeg izrabljivanja, nacionalnog ugnjetavanja i političkog bespravlja. Razumije se, prvi uslov za to bio je obračun s revolucionarnim radničkim pokretom, s njegovom avangardom — Komunističkom partijom. Zakonom o zaštiti države, njena aktivnost proglašena je zločinom, a komunisti osuđivani na dugogodišnju robiju, pa i mučki ubijani.

Idejno sazrijevanje Komunističke partije Jugoslavije i iznalaženje pravih puteva revolucionarne borbe predstavljali su dugotrajan i mukotrpan proces. Njega nisu ometali samo ostaci idejnog nasleđa socijaldemokratskog reformizma, već i dogmatizam koji je rano opteretio i vodeći vrh svjetskog komunističkog pokreta — Kominternu. Taj se dogmatizam osobito izražavao u poznatoj šemi o dvije etape revolucije, što je našu Partiju odvlačilo od stvarnih problema. Poznato je da je iz Kominterne, iz dokumenata njenog V kongresa, 1928. godine, potekla ocjena o sazrijevanju uslova za buržoasko-demokratsku revoluciju u Jugoslaviji, što se negativno odrazilo na aktivnost Komunističke partije Jugoslavije. Poznato je, isto tako, i ono docnije uporno insistiranje iz Kominterne da u toku narodnooslobodilačke borbe ne pokrećemo pitanje društvenog uređenja. Jer, to će navodno biti sadržaj druge etape borbe koja će nastati tek poslije sloma osnovinskih sila. Komunistička partija Jugoslavije suprotstavila se tome u praksi. Nije bilo moguće povesti mase u oslobodilačku borbu, a da im se jasno ne predoči revolucionarna perspektiva. Pri tome je veliku ulogu imao pravilan stav KPJ o nacionalnom pitanju.

Kada je riječ o idejnom i političkom sazrijevanju Komunističke partije Jugoslavije i izgrađivanju njenog revolucionarnog programa, treba imati u vidu više faza kroz koje je taj proces prolazio.

Neposredno poslije Obznane, 1920. i Zakona o zaštiti države, 1921. koji su nanijeli teške udarce našoj Partiji, krenulo se gotovo od početka. Malobrojni komunistički aktivisti koji su ostali dosljedni revolucionarnom putu povelili su borbu za usvajanje organizacionih i idejnih načela izgradnje ilegalne kadrovske partije i za iznalaženje pogodnih oblika njenog povezivanja s radničkom klasom i drugim radnim slojevima. Na tome, kao i na osnovnim programskim pitanjima, u vrhovima Partije razvila se žestoka idejna borba. To je bio sadržaj zemaljskih partijskih konferencija održanih u periodu od 1921. do 1924. godine.

Iako su tada bile postavljene osnove revolucionarne partije, u praksi se sporo kretalo naprijed. Najveću štetu nanosile su poznate frakcijske borbe u vrhovima Partije. Oštar sukob dviju frakcija,

lijeve i desne, nastalih u periodu rasčišćavanja osnovnih idejnih, političkih i organizacionih pitanja, poprimao je sve više neprincipijelan karakter i svodio se na borbu za vodeću poziciju u Partiji. Ovi sukobi, naročito u periodu između Trećeg i Četvrtog kongresa, gotovo su paralisali političku aktivnost Partije i doveli je na ivicu rascjepa.

Revolucionarni kurs u Partiji koji se u to vrijeme javio kao reakcija na frakcijske borbe u njenim vrhovima — a nosioci tog kursa bili su radnici — komunisti — doveo je do obračuna sa frakcijama. Osobito značajno mjesto u tome imala je Osmna mjesna konferencija KPJ u Zagrebu 1928. godine. Taj otpor frakcijama bio je inspirisan težnjom da se Partija odlučnije otvori prema radničkoj klasi i drugim radnim slojevima, da napusti dotadašnje zavjereničke i sektaške metode, da svoju aktivnost prenese u radne mase, da ih organizuje i predvodi u akcijama za njihove svakodnevne zahtjeve.

Taj novi kurs nije, međutim, još u to vrijeme odnio prevagu u životu i djelatnosti Partije. Ubrzo je uslijedila šestojanuarska diktatura, koja se brutalno okomila na Komunističku partiju. Njeni najbolji kadrovi pali su kao žrtve terora, dok su mnogi i mnogi osuđeni na dugogodišnju robiju. Tome je znatno doprinio i sektaški kurs Partije izražen u paroli oružanog ustanka.

Poznato je da je u godinama diktature, Partija bila organizaciono razbijena i s krnjim rukovodstvom koje je prešlo u inostranstvo, odakle nije moglo da efikasno usmjerava rad na obnavljanju partijskih organizacija i njihovu političku aktivnost. No, uprkos svim teškoćama i preprekama, Partija je bila u stanju da nastavi borbu za usvajanje novog kursa, zahvaljujući organizacijama komunista prije svega u radničkim centrima. Nosioci toga kursa postali su oni partijski aktivisti koji su, uglavnom, bili na robiji i koji su se razvijali i kalili u svakodnevnoj borbi radničke klase, a kojima je bilo strano frakcionaštvo i sektaštvo. Oni su na stvarnim problemima i zahtjevima radnih masa umjeli da okupljaju nove borce i da proširuju politički uticaj Partije.

Proširivanju političke platforme Partije posebno je doprinijela orijentacija na stvaranju Narodnog fronta, prihvaćena na Sedmom kongresu Kominterne 1935. godine. Snažna aktivnost Partije na toj liniji, naročito u kampanji za petomajske izbore 1935. godine, obilježila je njen prvi širi prodor u politički život zemlje. Težnja za konsolidacijom i uspješnijom političkom akcijom bila je izražena i u sve odlučnijem isticanju zahtjeva da se ukloni već godinama postojeći raskorak između organizacija u zemlji i rukovodstva u inostranstvu. Tada su pretežni dio rukovodstva činili kadrovi koji su duže

vrijeme proveli u emigraciji. Mnogi od njih bili su opterećeni frakcionaštvom, pa i karijerizmom koji se razvijao u sistemu birokratskog aparata Kominterne. Prvi radikalan prelom u tom pogledu izvršen je odlukom savjetovanja rukovodećeg aktiva KPJ u Moskvi 1936. godine o prelasku rukovodstva u zemlju i mjerama koje smo u tom cilju sproveli. Bez obzira na sve rizike ilegalnog rada u uslovima policijskog progona, prisustvo rukovodećeg kadra u zemlji smatrali smo krupnim principijelnim i političkim pitanjem.

Šta je u to vrijeme u aktivnosti Partije bilo najznačajnije? To je, nesumnjivo, bila činjenica da smo mi, u skladu sa uslovima u našoj zemlji, razradili koncept borbe koji se zasnivao na saznanju o neminovnosti skorog revolucionarnog raspleta, a koji je polazio od široke socijalne osnove predstojeće revolucije. Nastupio je, dakle, period u kojem je naša Partija uspjela da jasno formuliše svoje poglede i stavove o svim problemima koji su bili prisutni u društvenom životu zemlje i da pokrene mase u borbu za njihovo rješavanje. Bila su to krupna pitanja, počev od onih koja su se neposredno ticala položaja radničke klase i milionskog radnog seljaštva, preko zahtjeva za demokratizaciju političkog života i rješavanje nacionalnog pitanja, do odbrane nezavisnosti zemlje koja je, narastanjem agresivnog pritiska fašističkih sila, bila sve više ugrožena.

Polazeći od toga, Partija se otvarala prema svim opozicionim buržoaskim strankama i predlagala im je saradnju, što su njihovi vrhovi odbili. Međutim, takvom svojom aktivnošću, Partija je uticala na proces diferencijacije u širokim slojevima naroda, podstičući njihovo sve vidnije kretanje ulijevo, i otpor reakcionarnoj politici vladajućeg režima. Na toj osnovi oko Partije se stvarao sve širi revolucionarno-demokratski, antifašistički pokret masa.

Razumije se, uslov za sve to bio je da i sama Partija do najvećeg stepena bude organizaciono i idejno-politički jedinstvena. Zbog toga su pitanja unutrašnje konsolidacije bila u centru naše pažnje. Odlučno smo raskrstili sa svim onim što je bilo frakcionaško i birokratsko. U pogledu materijalnog obezbjeđenja partijske aktivnosti oslonili smo se isključivo na izvore u samoj zemlji, u našem radničkom i antifašističkom pokretu. Istrajali smo u složenoj borbi za otklanjanje krize položaja naše Partije u Kominterni i opasnosti od njenog raspuštanja u periodu staljinskih čistki. U zemlji smo organizovali partijske škole i kurseve. Razbili smo ostatke sektaštva. Masovnim političkim radom i jačanjem uticaja Partije stvorili smo mogućnosti za omasovljenje njenih redova, za pretvaranje njenih organizacija u vodeću snagu političkih akcija masa. Pošli smo putem stvaranja nacionalnih organizacija KP, u okviru KPJ, da i time istaknemo jedin-

stvo i nedjeljivost borbe za socijalno i nacionalno, ukazujući masama na jedino mogući put ostvarenja nacionalne ravnopravnosti.

U borbi za stvaranje širokog revolucionarno-demokratskog pokreta, posebna uloga pripadala je Savezu komunističke omladine Jugoslavije. Iz redova omladine, naročito u godinama diktature, regrutovan je najborbeniji i najbrojniji dio partijskog članstva, i istaknutih partijskih aktivista. Stoga smo odlučno napustili dugogodišnju praksu održavanja SKOJ-a kao uske i malobrojne organizacije i pošli smo putem okupljanja i aktiviranja omladinskih masa. Ubrzano je omasovljavanje SKOJ-a koji je izrastao u borbeno jezgro širokog omladinskog pokreta.

U godinama uoči i na početku drugog svjetskog rata, sve više je dolazila do izražaja nemoć vladajuće buržoazije da otkloni uzroke permanentne krize koja je potresala staru Jugoslaviju.

Sve je brže tekao proces izolacije buržoaskih političkih stranaka od naroda, a njegova kulminacija došla je poslije sporazuma Cvetković-Maček i raspadanja bloka Udružene opozicije. Jedinstvena samo u borbi protiv revolucionarnog radničkog pokreta i Komunističke partije Jugoslavije, vođstva tih stranaka nisu, razumije se, bila ni spremna, ni sposobna da riješe unutrašnje probleme i protivrječnosti i da nađu izlaz u uslovima sve neposrednije opasnosti od agresije fašističkih sila.

Uporedo sa produblјavanјem političke krize buržoaskog sistema, Komunistička partija Jugoslavije je razrađivala svoj program borbe za demokratizaciju i odbranu nezavisnosti zemlje. U tom pogledu posebno mјesto zauzima Peta zemalјska konferencija KPJ, oktobra 1940. godine, koja je pokazala da je Partija spremna i bez kolebanja išla ususret događajima sudbonosnim ne samo za narode i narodnosti Jugoslavije, već i za cijelo čovječanstvo.

To je najbolje potvrdila njena uloga u burnim martovskim događajima koji su uslijedili kao odgovor na kapitulantski akt vlade Cvetković-Maček o pristupanju Kralјevine Jugoslavije fašističkom Trojnom paktu. Ističući neophodnost dubokih unutrašnjih demokratskih promјena kao pretpostavke za jačanje odbrambenih sposobnosti zemlje, Komunistička partija Jugoslavije nije imala iluzija u odbrambenu sposobnost vojske stare Jugoslavije s obzirom na kapitulantsko držanje vladajućih krugova.

Partija je, u vrijeme agresije fašističkih sila, i mnogo prije toga preduzela sve mјere da ispuni svoju patriotsku dužnost. Kada je došlo do raspadanja jugoslovenske vojske, ona je još više ubrzala organizovanje borbe protiv okupatora i njegovih domaćih slugu.

Njena osnovna programska koncepcija do rata — borba za demokratizaciju i odbranu nezavisnosti — prerasla je poslije okupacije u platformu borbe protiv okupatora za oslobođenje zemlje i revolucionarni preobražaj društva. Za Komunističku partiju Jugoslavije bio je to onaj trenutak koji je označio neminovnost historijske smjene vodećih klasnih snaga u jugoslovenskom društvu.

Pri tome Komunistička partija Jugoslavije nije isticala parolu socijalističke revolucije. Ona se izjasnila za široki narodnooslobodilački front i bila inicijator okupljanja svih patriotskih snaga na platformi borbe protiv okupatora i njegovih domaćih saradnika. Njeno insistiranje na osnovnoj nacionalnoj obavezi svih istinski patriotskih snaga da brane svoju zemlju i njen kurs na stvaranju opšteg oslobodilačkog fronta ubrzali su proces diferencijacije u masama i njihovo okupljanje oko programa Partije.

Ono od čega nismo odstupali, ni u periodu priprema ni u vrijeme oružane oslobodilačke borbe, bila je riješenost da širokim narodnim slojevima Jugoslavije otvorimo perspektivu da će oslobodilačkom borbom ostvariti svoje davnašnje socijalne i nacionalne težnje, da nema povratka na staro. Takva svijest mogla je da ovlada masama samo pod uslovom da oružane akcije partizanskih odreda od samog početka prati i odgovarajuća demokratska aktivnost masa koja će to obezbjeđivati. Zato se uporedo sa prvim uspjesima oružanih akcija, umjesto starih organa vlasti koji su se stavili u službu okupatora, stvaraju organi vlasti naoružanog naroda — narodnooslobodilački odbori. U isto vrijeme, aktivnošću nacionalnih rukovodstava Partije u pripremanju i pokretanju ustanka, te stvaranjem nacionalnih vojnih i političkih rukovodstava ustanka, narodnooslobodilački pokret je već na samom početku u praksi pokazao put rješavanja nacionalnog pitanja i uređivanja međunacionalnih odnosa na osnovama bratstva i ravnopravnosti.

Uspjesi oružane oslobodilačke borbe širom zemlje, koja je već u toku ljeta 1941. dostigla razmjere opšteg narodnog ustanka, tako da smo krajem te godine imali 80.000 boraca — što je predstavljalo jedinstven primjer u porobljenoj Evropi — potvrdili su pravilnost linije KPJ i presudno uticali na dalji proces političkog pregrupisanja. Politički vrhovi jugoslovenske buržoazije sve otvorenije su se konfrontirali protiv ustanka. Nije, naravno, slučajno što je vlada u izbjeglištvu, poslije oružanog napada Mihailovićevih četnika na partizanske snage u Srbiji, novembra 1941. proglasila njegove odrede »kraljevskom vojskom u otadžbini«, a Dražu Mihailovića svojim ministrom vojske i mornarice.

Proširivanjem fronta kolaboracije, u koji su se, na ovaj ili onaj način, svrstale sve vodeće snage starog društva, ionako složeni uslovi, u kojima se razvijala oslobodilačka borba, postali su još teži. Oružanom akcijom protiv ustanka i propagandom o odlaganju borbe »za povoljnije uslove« te snage su znatno doprinijele mjestimičnim uspjesima prvih okupatorskih ofanziva protiv ustaničkih žarišta u Srbiji, Crnoj Gori, Bosni i Hercegovini, Hrvatskoj i Sloveniji u prvoj godini narodnooslobodilačkog rata. Pored toga, izbjeglička vlada je osigurala četnicima moralnu i materijalnu podršku zapadnih sila. Zbog toga je prvih godina rata narodnooslobodilački pokret ostao bez podrške i pomoći sa strane.

No, i pored toga, ni okupatori ni snage domaće buržoazije nisu postigli svoje ciljeve. Okupator je u našoj zemlji naišao na ratni front koji nije očekivao. Pokušaj domaće buržoazije da izazivanjem građanskog rata izoluje KPJ od naroda pretrpio je poraz. I ona je krenula putem otvorene nacionalne izdaje sa kojeg više nije bilo povratka. Time je vezala svoju sudbinu, sudbinu vladajućeg poretka za sudbinu okupatora. Zbog toga je pobjeda nad okupatorom značila i odlučujuću pobjedu nad domaćom buržoazijom — pobjedu socijalističke revolucije.

U takvim uslovima, Komunistička partija Jugoslavije, dosljedno razvijajući politiku i strategiju narodnooslobodilačke borbe otklonila je i opasnosti od skretanja ustanka na liniju građanskog rata. Takav kurs bio je moguć prije svega zbog toga što je Partija već stajala na čelu snažnog oslobodilačkog pokreta i što se već bila afirmisala u širokim slojevima naroda kao jedina istinski patriotska snaga. Ona je isticala jedinstvo borbe protiv okupatora i protiv snaga starog poretka, ujedinjenih u nacionalnoj izdaji. Na toj osnovi vodila je borbu protiv domaće buržoaske reakcije i njenog vodećeg centra u emigraciji, sa izbjegličkom vladom i kraljem na čelu.

Krajem 1942. godine izvojevala su već krupne pobjede. Njihov najviši izraz bilo je osnivanje Antifašističkog vijeća narodnog oslobođenja Jugoslavije kao opštepolutičkog tijela narodnooslobodilačkog pokreta. U to vrijeme širom naše zemlje organizovano je djelovala vlast narodnooslobodilačkog pokreta, koju je narod prihvatio kao istinski svoju, kao osnovicu nove državne organizacije čije su se konture već tada jasno ocrtavale. Poznato je da smo na sugestiju iz Kominterne odustali da već tada, na osnivačkoj skupštini Antifašističkog vijeća narodnog oslobođenja Jugoslavije, proglasimo stvaranje najviših zakonodavnih i izvršnih tijela. Ali, nismo propustili da u dokumentima Prvog zasjedanja Antifašističkog vijeća narodnog oslobođenja Jugoslavije osudimo izdajničku vladu u izbjeglištvu i da

izrazimo riješenost narodnooslobodilačkog pokreta da se odlučno suprotstavi njenim nastojanjima da obnovi stari, preživjeli poredak.

Kao i u razradi političke platforme i strateških pravaca oslobođilačke borbe, Komunistička partija Jugoslavije je iznalazila isto tako originalna rješenja u stvaranju i izgrađivanju oružanih snaga i vođenju oslobodilačkog rata. Tu su korjeni i našeg današnjeg sistema opštenarodne odbrane. Od odlučujućeg značaja bila su blagovremena rješenja u svakoj etapi razvitka rata i revolucije. Takav karakter imale su odluke Savjetovanja u Stolicama, septembra 1941., odluka o stvaranju proleterskih udarnih brigada, decembra 1941., odluka o stvaranju divizija i korpusa Narodnooslobodilačke vojske, novembra 1942., i odluka o stvaranju armija u završnoj etapi rata. Kroz sve to vrijeme Komunistička partija Jugoslavije je svojom rukovodećom ulogom u našoj Armiji bila garancija njenih visokih moralnih i borbenih vrijednosti i svih njenih pobjeda.

Velike bitke na Neretvi i Sutjesci, i druge pobjede izvojevane tokom 1943. godine, označile su prekretnicu u razvitku našeg rata i revolucije. U to vrijeme Narodnooslobodilačka vojska izrasla je u snažnu Armiju sposobnu da, u okviru opštih napora antihitlerovske koalicije, dovede rat na našem tlu do konačne pobjede. Istina o borbi naših naroda konačno je prokrčila put u svijet. Naša Armija je priznata kao saveznička: saveznici su se saglasili da je materijalno pomognu i sa njom ostvare borbeno sadejstvo. Poražene su snage domaće izdajničke buržoazije. Trijumfovala je politika naše Partije u stvaranju jedinstva najširih narodnih slojeva i bratstva naroda i narodnosti Jugoslavije u oslobodilačkoj i revolucionarnoj borbi. To je posebno došlo do izražaja u masovnim organizacijama Narodnooslobodilačkog fronta, Ujedinjenog saveza antifašističke omladine i Antifašističkog fronta žena Jugoslavije. Novi organi vlasti — od narodnooslobodilačkih odbora, koji su izdržali probu u surovim uslovima rata, do najviših nacionalnih političkih tijela — bili su rezultat borbe naroda i izvojevanog prava da sâm odlučuje o svojoj sudbini.

Zasnovane na ovim pobjedama, historijske odluke Drugog zasjedanja Antifašističkog vijeća narodnog oslobođenja Jugoslavije u Jajcu, 29. novembra 1943., označile su revolucionarnu smjenu vlasti i rađanje nove Jugoslavije. Ovoga puta nismo obavještavali nikoga vani, jer smo bili čvrsto uvjereni da to zahtijeva interes naše oslobodilačke borbe i revolucije, kao i interes antifašističke borbe u cjelini. Mnogima van granica naše zemlje te odluke se nisu svidjele. Zna se i zašto, pa nije ni malo slučajno što ih čak i danas otvoreno napadaju. Za odluke u Jajcu već su se bili nedvosmisleno izjasnili svi naši narodi i narodnosti svojom oružanom borbom i žrtvama. Uosta-

lom, poznato je cijelom svijetu da mi novu Jugoslaviju nismo izvojevali za zelenim stolom, već na bojnopolju gdje je pao svaki deseti stanovnik naše zemlje. Poznato je također da je krajem rata naša Armija imala 800.000 boraca.

Jedan od najsloženijih problema koje je naša Partija rješavala u završnoj etapi rata bilo je pitanje međunarodnog priznanja nove Jugoslavije i obezbjeđenja njene budućnosti. Pogotovo kad se ima u vidu dogovor Čerčila i Staljina o podjeli sfera uticaja u Jugoslaviji. Zbog odnosa unutar antihitlerovske koalicije mi smo išli na sporazum između Nacionalnog komiteta oslobođenja Jugoslavije i rekonstruisane vlade u izbjeglištvu. Poznato je kako su se te stvari dalje razvijale. Sporazum je, u stvari, doveo do daljeg raspadanja u taboru kontrarevolucije i do učvršćivanja jedinstva naroda oko Komunističke partije Jugoslavije. U završnoj etapi rata nastavljena je intenzivna aktivnost u izgrađivanju nove državne organizacije na temelju odluka Antifašističkog vijeća narodnog oslobođenja Jugoslavije. Proširen je i ojačan sistem nove narodne vlasti. Formirane su i republičke vlade. Težište revolucije pomjereno je u oblast ekonomike, na stvaranje uslova za promjene u svojinskim odnosima.

Jednom riječju, historijska je zasluga naše Partije što je, zahvaljujući besprimjermom herojstvu i požrtvovanju komunista, dovela narodnooslobodilačku borbu do konačne pobjede i obezbijedila bitne pretpostavke za socijalistički razvitak nove Jugoslavije.

Drugarice i drugovi,

U godinama neposredno po oslobođenju, u politici Komunističke partije Jugoslavije jasno se ističu dva osnovna strateška pravca: borba za obnovu ratom razorene zemlje i njeno izvlačenje iz naslijeđene zaostalosti i borba za očuvanje nezavisnosti. To je značilo obezbjeđenje kontinuiteta naše revolucije, izraženog u borbi naše Partije za socijalističku, samoupravnu i nesvrstanu Jugoslaviju.

Nerazvijenost materijalnih proizvodnih snaga i cijele društvene nadgradnje, a posebno velika ratna razaranja, predstavljali su veoma veliku kočnicu razvijanju novih društvenih odnosa. Oslanjajući se na revolucionarni entuzijazam radnih ljudi, Partija je mobilisala široke narodne mase u obnovi zemlje, a zatim i u izvršavanju obimnih zadataka izgradnje predviđenih prvim Petogodišnjim planom.

Veliku prepreku tim našim naporima predstavljali su međunarodni odnosi koji su se razvijali u atmosferi hladnog rata i, s tim u

vezi, složeni međunarodni položaj naše zemlje. Poslije pritiska zapadnih sila još krajem rata, a naročito za vrijeme poznate tršćanske krize, došao je napad Informbiroa, juna 1948. godine, koji je ubrzo dobio razmjere žestoke višegodišnje kampanje protiv Komunističke partije Jugoslavije i naše zemlje. Staljinov kurs potčinjavanja komunističkih partija u okviru Kominterne u godinama uoči drugog svjetskog rata, došao je poslije rata do grubog izražaja u odnosu na našu zemlju. Iza parole o potrebi monolitnog jedinstva socijalističkih zemalja stajao je hegemonizam.

Još u godinama uoči rata i naročito u toku rata, Komunistička partija Jugoslavije se suprotstavljala tendencijama da se njena politika podredi interesima Staljinove globalne strategije. Kao što sam već rekao, mi nismo prihvatili tezu o »dvije etape revolucije«, i smjelo smo krčili puteve pobjedonosne socijalističke revolucije u narodnooslobodilačkom ratu, u skladu sa našim uslovima i težnjama radničke klase i naroda. Time je bila obezbijeđena istinska nezavisnost nove Jugoslavije, a politika podjele interesnih sfera u našoj zemlji doživjela je potpuni krah. Sa takvih pozicija, Komunistička partija Jugoslavije se suprotstavila Staljinovim nastojanjima da uspostavi kontrolu nad Jugoslavijom. A kada je došla Rezolucija Informbiroa, Komunistička partija Jugoslavije je pružila odlučan otpor i u tome je istrajala uprkos višegodišnjoj kampanji, ekonomskoj blokadi, vojnim i drugim pritiscima.

Nepokolebljivo jedinstvo Komunističke partije Jugoslavije i jednodušna podrška naroda u otporu staljinističkom pritisku omogućili su da naša zemlja odoli svim iskušenjima i savlada sve teškoće. Jugoslovenski komunisti našli su prave odgovore o uzrocima krize u međunarodnom radničkom pokretu koja je izbila Rezolucijom Informbiroa i antijugoslovenskom kampanjom. Ubrzo su bila otvorena sva suštinska pitanja teorije i prakse socijalizma — o državnoj svojini i svojini u socijalizmu uopšte, o diktaturi proletarijata kao državi prelaznog perioda, o procesu odumiranja države, o socijalističkim društvenim odnosima, o mjestu i ulozi Partije, o odnosima među socijalističkim državama i komunističkim partijama, o međunarodnim odnosima i putevima borbe za mir, itd.

Tražeći odgovore na ta pitanja, naša Partija je razradila teorijske osnove dalje borbe za razvijanje socijalističkih društvenih odnosa u našoj zemlji na osnovama samoupravljanja. U isto vrijeme, afirmisala je svoje stavove u borbi za mir, ravnopravnu saradnju i nove međunarodne političke i ekonomske odnose, što je kasnije snažno došlo do izražaja u politici nesvrstanosti.

Drugarice i drugovi,

Historijska je zasluga naše Partije što je ponovo afirmisala davanjšnju parolu radničkog pokreta »Fabrike radnicima«.

Predajom državnih preduzeća na upravljanje radnim kolektivima 1950. godine, učinjen je odlučujući korak u oslobađanju puta za slobodan razvoj socijalističkih društveno-ekonomskih odnosa.

Kada smo u prvim godinama socijalističke izgradnje uveli sistem državnog upravljanja privredom, mi smo znali da time ne uspostavljamo nikakve idealne socijalističke odnose. Znali smo da je to samo početak perioda prelaza u novo društvo i da se ti odnosi moraju nužno dalje razvijati. Sopstvena praksa, kao i praksa drugih, brzo nam je pokazala da bi takav sistem odnosa, ako bi ostao duže nego što je to neophodno, sve više kočio razvoj i zatvarao perspektive kretanja društva u pravcu slobodne asocijacije neposrednih proizvođača, što i jeste krajnji cilj socijalističke revolucije i historijska misija radničke klase. Prema tome sistem državnog upravljanja morao je ustupati mjesto sistemu radničkog samoupravljanja. Država je u upravljanju poslovima društvene reprodukcije, kao što su to predviđali i klasici marksizma, morala početi da odumire.

Razumije se, iako smo imali jasan načelan stav, nismo odmah mogli uspostaviti odnose kakve danas imamo. Bilo je, međutim, bitno da radnici počnu upravljati svojim radom i njegovim rezultatima. Tako su radnici u praksi samoupravljanja sticali potrebna iskustva i postajali sve više svjesni toga da njihov materijalni i društveni položaj zavisi od njih samih. To je ujedno bio i uslov da postepeno preuzimaju upravljanje svim poslovima u društvu, da izgrađuju sve više oblike socijalističkih samoupravnih društvenih odnosa.

Kada se danas osvrnemo na cio pređeni put u razvijanju samoupravnih društveno-ekonomskih odnosa, možemo reći da nismo uvijek nalazili pravu mjeru u svođenju ekonomskih funkcija države na one koje su stvarno neophodne. Razloga za to bilo je više. Ni u Savezu komunista nismo uvijek bili jedinstveni u gledanju na ulogu države u privredi. Posebno je bila velika centralizacija državnih funkcija, pa i odlučujućeg dijela sredstava za finansiranje proširene reprodukcije u federaciji, što republikama i pokrajinama nije omogućavalo da neposredno nose odgovornost, kako za sopstveni, tako i za zajednički razvoj. Pogotovo što se iz centra nije uvijek poklanjala dovoljna pažnja ekonomskoj ravnopravnosti republika i pokrajina, specifičnim prilikama u njima i njihovim različitim interesima. Isti-

na, o svemu tome mi smo i u Programu Saveza komunista Jugoslavije, i posebno na Osmom kongresu, zauzeli pravilne načelne stavove, ali ih se u praksi neki nisu dosljedno pridržavali. Želim pri tome da naglasim da je Program SKJ historijski dokument naše Partije koji će još dugo biti putokaz našeg socijalističkog samoupravnog razvitka.

Ustavom iz 1963. godine i privrednom reformom iz 1965. godine, krenuli smo odlučnije na deetimizaciju i decentralizaciju funkcija države. Time smo proizvođačima dali više prostora da na samoupravnoj osnovi odlučuju o opštim uslovima rada i poslovanja, kao i o pitanjima razvoja. Ali ni tada se nismo dovoljno osigurali od opasnosti uzurpacije funkcija odlučivanja od strane upravljačkih vrhova u složenim radnim organizacijama, u spoljnoj trgovini, bankama i slično. Ni odnosi između republika i pokrajina s jedne, i federacije, s druge strane, nisu više odgovarali potrebama i dostignutom stepenu društvenog razvitka. Zakonodavna funkcija Federacije bila je još uvijek prenaplašena. Republike i pokrajine nisu imale odgovarajuću ulogu u utvrđivanju zajedničke politike i sredstava za njeno ostvarivanje. U takvoj situaciji došlo je do poznatih pojava teokratizma, birokratizma, liberalizma, nacionalizma i sličnih deformacija. Tek nakon ustavnih promjena 1971. godine i uspostavljanja jedinstva u Savezu komunista poslije 21. sjednice Predsjedništva SKJ, stvoreni su uslovi za definitivni obračun sa nosiocima svih tih negativnih pojava i za dosljedniji razvoj sistema samoupravljanja. Da to nismo učinili, došli bismo u sukob sa težnjama radničke klase.

Ustavom iz 1974. godine i Zakonom o udruženom radu konačno je uobličen sistem socijalističkih samoupravnih društveno-ekonomskih i političkih odnosa, i otvorena je jasna perspektiva njihovog daljeg razvoja. Ustavom su regulisani i novi odnosi u Federaciji. Na Desetom i Jedanaestom kongresu SKJ utvrđeni su i razrađeni zadaci Saveza komunista i drugih socijalističkih snaga u ostvarivanju Ustava i sprovođenju Zakona o udruženom radu u život.

Kao što je poznato, osnovu cjelokupnog sistema društveno-ekonomskih odnosa čini takav položaj radnog čovjeka koji mu omogućuje da, radeći sredstvima u društvenoj svojini, kao slobodan i ravnopravan s drugim radnicima u udruženom radu, upravlja svojim radom, uslovima i rezultatima svoga rada. U vezi s tim, osnovne organizacije udruženog rada postale su temeljni oblik udruživanja rada i sredstava, u kome radnici odlučuju o cjelini dohotka i ostvaruju druga samoupravna prava. To se, naravno, tiče i odlučivanja o sredstvima koja udružuju s drugim organizacijama, u bankama, zajednicama osiguranja i u različitim samoupravnim interesnim zajednicama.

Odnosi između radnika u materijalnoj proizvodnji i radnika koji svojim radom zadovoljavaju njihove potrebe u oblasti obrazovanja, zdravstva i drugih društvenih djelatnosti, uspostavljaju se u okviru samoupravnih interesnih zajednica neposredno, bez posredovanja države. U ovim zajednicama oni vrše slobodnu razmjenu rada i ravnopravno odlučuju o obimu i načinu zadovoljavanja potreba u ovim djelatnostima, kao i o njihovom razvoju.

Tek sa svim ovim promjenama stvoreni su uslovi da radnici stvarno postanu subjekt odlučivanja o svim pitanjima društvene reprodukcije i realno su u mogućnosti da spriječe uzurpaciju njihovog prava odlučivanja sa bilo čije strane. Princip dohotka omogućava da cio sistem postane ekonomski efikasan, da se u svakoj organizaciji radnici bore za što veću produktivnost rada i uspješnije poslovanje uopšte. Naravno, odnosi kakve smo uspostavili neće se sami po sebi ostvarivati u praksi; to je dugotrajan proces. Još uvijek djeluju i snage koje tome pružaju otpor. Ako radnici nisu svjesni svoje moći koju im daju Ustav i Zakon o udruženom radu, ako stvarno ne uzmu u svoje ruke odlučivanje o svim pitanjima svoga rada, onda se ti odnosi mogu svesti na formalnost, a stvarno odlučivanje biti u rukama raznih osamostaljenih centara ekonomske i političke moći. Zato je od izvanrednog značaja da se organizovane socijalističke snage — Savez komunista, Sindikat, Socijalistički savez i drugi — aktivno i stalno zalažu za dosljedno ostvarivanje socijalističkih samoupravnih odnosa. O tome smo i na Desetom i na Jedanaestom kongresu SKJ zauzeli jasne stavove.

Uporedo sa razvojem novih produkcionih odnosa tekao je i proces promjena u političkom sistemu. Pravac toga razvoja bio je određen duboko demokratskim karakterom naše revolucije. On se zasnivao na iskustvima oružane borbe, na revolucionarnoj demokratskoj suštini narodnooslobodilačkih odbora. Po načinu formiranja, svojoj strukturi i sadržini rada, oni su bili takvi organi vlasti kakve su narodne mase željele, jer su odgovarali njihovim interesima. Zato su ih i smatrale svojom vlašću. Taj revolucionarni demokratski karakter vlasti dolazio je do punog izražaja u toku cijelog procesa izgrađivanja našeg političkog sistema, pogotovo kada smo uveli socijalističko samoupravljanje.

Promjene u tome pravcu polazile su od toga da odlučivanje o nizu društvenih poslova, koji su bili u nadležnosti državne uprave, sve više preuzimaju sami radni ljudi i građani putem svojih samoupravnih organizacija i organa. To se naročito odnosilo na oblast upravljanja društvenim sredstvima, o čemu je već bilo riječi.

Naravno, nije se gubila iz vida neophodnost da u određenim društvenim poslovima u prelaznom periodu država za duže vrijeme mora djelovati kao organizovana vlast. Zato je razvoj tekao u pravcu postepenog približavanja poslova organa vlasti neposrednom uticaju radnih ljudi i građana. Stalno su smanjivani zajednički poslovi u Federaciji, republikama i pokrajinama, a njihovo vršenje preuzimale su opštine. Sadržina rada, obim prava i dužnosti komune stalno su proširivani. Komuna postepeno postaje osnovni oblik organizovanja vlasti, u čijem vršenju, na principima samoupravljanja, direktno učestvuju radni ljudi i građani. Razvoj komunalnog sistema značio je razvijanje i produbljavanje demokratskih revolucionarnih principa na kojima su bili zasnovani narodnooslobodilački odbori u toku rata.

Decentralizacijom upravljanja takođe je produbljivana, na principima koje je Partija uvijek zastupala, ravnopravnost u međunarodnim odnosima. Ostvarena je samostalnost republika i pokrajina koja je označila i njihovu punu odgovornost za zajedničke poslove u Federaciji.

Za čvrstinu i stabilnost naše socijalističke samoupravne zajednice ovo je bilo od velikog značaja. Nacionalna ravnopravnost bila je i ostala osnova i uslov našeg jedinstva. Razumije se, to nije nešto što se riješava jednom za svagda; ti odnosi se moraju stalno dograđivati i usavršavati. S tim je usko povezan princip ravnopravnog međusobnog sporazumijevanja i dogovaranja. Ma koliko pojedinačni interesi, pogotovo ekonomski, bili različiti, dosadašnje iskustvo govori da se oni najpotpunije mogu realizovati upravo demokratskim usklađivanjem i da je svijest o tako izgrađenom zajedničkom interesu uvijek nadvladavala razne partikularističke i slične tendencije. Ni u jednom, pa ni u ovom pitanju mi nećemo praviti nikakve ustupke ni centralizmu, ni partikularizmu.

Postepeno se takođe mijenjao i karakter samih organa vlasti. To se, prije svega, izrazilo ustavnim zakonom 1953. godine kada su formirana vijeća proizvođača. Zatim, prema Ustavu 1963. godine, skupštine postaju centar političkog odlučivanja, a Ustavom 1974. godine stvaraju se delegatske skupštine.

Delegatski princip odlučivanja čini suštinu našeg novog političkog sistema. On se ostvaruje u svim oblastima i na svim nivoima društvenog odlučivanja, kako u organima samoupravljanja, tako i u organima vlasti. Delegatski sistem omogućava da radnička klasa i radni ljudi zaista postanu vladajuća politička i ekonomska snaga društva.

Putem delegacija i delegata politika postaje stvar neposredne prakse najširih masa, odnosno njihovih samoupravnih organizacija,

za razliku od onih sistema u kojima je politika monopol pojedinaca ili vrhova političkih partija, ili pak državnog aparata.

Prema tome, socijalistička samoupravna demokratija, po položaju i mogućnostima radnog čovjeka da odlučuje o društvenim poslovima, bitno se razlikuje od svih drugih oblika organizovanja države, koji sebe nazivaju demokratskim. Ona obezbjeđuje stvarnu vlast radničke klase i radnih masa i kao takva je sredstvo za odbranu revolucionarnih tekovina i dalji razvoj revolucije. Ona predstavlja svojevrsni oblik »organizovanja radničke klase kao države« kakav je nagovijestio Marks.

Jednom riječju, kao rezultat kontinuiranog demokratskog razvoja naše revolucije, socijalističko samoupravljanje je postalo cjeloviti sistem društveno-ekonomskih i političkih odnosa. U njemu se izražavaju sloboda i neotuđivo pravo radnog čovjeka da, zajedno sa drugim radnim ljudima, slobodno i ravnopravno odlučuje o svim pitanjima svoga života i društvene zajednice u cjelini, i da za to preuzima odgovornost. Takav društveni položaj omogućava našem čovjeku da se svestrano razvija kao slobodna, stvaralačka ličnost — da ispoljava sve svoje stvaralačke sposobnosti.

Socijalističko samoupravljanje je dragocjeno iskustvo i dostignuće naše radničke klase u ostvarivanju njene historijske uloge — stvaranja besklasnog društva.

Nije slučajno da samoupravljanje danas pobuđuje sve veće interesovanje i postaje programska orijentacija mnogih demokratskih i radničkih pokreta i drugih naprednih snaga u svijetu.

Drugarice i drugovi,

Iako je u razvoju sistema samoupravljanja, od 1950. godine do danas, bilo i zastoja, možemo reći da smo u osnovnom kursu bili čvrsti i dosljedni. Njegov uspješan razvoj rezultat je prije svega djelovanja Saveza komunista Jugoslavije koji je, kao stvarna revolucionarna avangarda radničke klase, stvaralački primijenio učenje klasika marksizma na naše uslove.

Socijalističko samoupravljanje se sve potpunije afirmiše i kao ekonomski efikasan sistem. To se najbolje može vidjeti iz rezultata koje smo postigli u našem poslijeratnom materijalnom i društvenom razvoju.

Sa prosječnom godišnjom stopom rasta društvenog proizvoda od 6,2 odsto, u periodu od 1947. do 1978. godine, Jugoslavija spada među zemlje sa najbržim privrednim rastom. U tom periodu društveni proizvod je povećan za 6,4 puta, a po stanovniku preko četiri puta.

Taj podatak ima poseban značaj kada se ima u vidu da smo krenuli sa materijalne osnove naslijeđene iz predratne Jugoslavije, koja je bila jedna od najzaostalijih zemalja u Evropi. Navešću samo nekoliko osnovnih podataka.

Uoči rata poljoprivredno stanovništvo iznosilo je 77 odsto ukupnog stanovništva. Zaposlenih radnika i službenika u privredi i van privrede, uključujući i oko 200 hiljada državnih službenika, bilo je svega 920 hiljada ili 6 odsto od ukupnog stanovništva. Od toga je jedna trećina bila zaposlena u industriji, i to najvećim dijelom u malim preduzećima s manufakturnom tehnikom. Krajem tridesetih godina minimalna satnica iznosila je u prosjeku dva dinara, a u isto vrijeme je jedan kilogram hljeba koštao četiri dinara, jedan kilogram mesa deset do petnaest dinara, jedan kilogram šećera trinaest dinara, itd.

Na selu se naročito bijedno živjelo. Prinosi u poljoprivrednoj proizvodnji bili su veoma slabi. U desetogodišnjem periodu od 1930. do 1939. godine prinos po jednom hektaru hljebnih žita iznosio je jedanaest i kukuruza šesnaest metričkih centi. Sitna gazdinstva su mogla proizvoditi jedva za sopstvene potrebe, tako da je poljoprivredna proizvodnja bila pretežno naturalna i zadržavala se uglavnom na nivou proste reprodukcije.

Društveni proizvod u 1939. godini, računato po cijenama iz 1977. godine, iznosio je po stanovniku svega oko sedam hiljada dinara godišnje.

Ni u oblasti obrazovanja i zdravstva stanje nije bilo ništa bolje. Prema popisu iz 1931. godine, 45 odsto stanovnika starijih od deset godina bilo je nepismeno. Godišnje je na svim fakultetima, visokim i višim školama diplomiralo manje od dvije i po hiljade studenata. Na jednog ljekara dolazilo je 3.236 stanovnika. Smrtnost je bila visoka. Srednje trajanje života iznosilo je za muškarce 45 i za žene 46 godina.

Eto, dakle, odakle je trebalo početi razvoj u socijalističkoj Jugoslaviji i kakve je ogromne napore trebalo učiniti da bi se došlo do ovog što danas imamo. Ako razvoj u poslijeratnom periodu uporedimo sa razvojem koji je u isto vrijeme ostvaren u cijelom svijetu, onda se pokazuje da je nivo društvenog proizvoda po stanovniku u Jugoslaviji 1939. godine bio za 30 odsto ispod prosjeka za cio svijet, a danas je za oko 34 odsto iznad tog prosjeka.

U ukupnom poslijeratnom rastu privrede naročito je bio brz rast industrije, koja je u periodu od 1947. do 1978. godine rasla po prosječnoj godišnjoj stopi od preko 9 odsto. To znači da je danas industrijska proizvodnja 15 puta veća nego 1947. godine, odnosno 18 puta

je veća nego 1939. godine. Rast poljoprivredne proizvodnje nije mogao biti tako brz, ali su i u toj oblasti ostvarene veoma značajne promjene.

U odnosu na petogodišnji prosjek ostvaren sredinom pedesetih godina, poljoprivredna proizvodnja je danas više nego udvostručena. Na društvenim gazdinstvima je preko sedam puta veća. Prinosi osnovnih ratarskih kultura su višestruko povećani i oni su danas na nivou vrhunskih svjetskih dostignuća.

Značajni uspjesi su ostvareni i u ostalim oblastima privrede. Posebno treba istaći razvoj ekonomskih odnosa s inostranstvom. U 1978. godini obim spoljno-trgovinskog prometa iznosio je preko 285 milijardi novih dinara, a samo deset godina ranije bio je pet puta manji.

Sa ovakvim materijalnim razvojem mijenjala se i struktura stanovništva. Učešće poljoprivrednog u ukupnom stanovništvu smanjeno je poslije rata od 77 odsto na oko 30 odsto. Broj zaposlenih povećan je dosad na oko pet i po miliona, tako da oni čine preko polovine aktivnog stanovništva. Trideset i četiri odsto zaposlenih su žene.

Napredak koji je ostvaren u privrednom razvoju izražava se i u osjetnom povećanju životnog standarda. Za posljednjih 25 godina lična potrošnja se povećala realno za više od četiri puta.

Znatno je podignut i obrazovni nivo stanovnika. Predprošle godine, na primjer, na visokim i višim školama diplomiralo je preko 48 hiljada studenata, što je oko 20 puta više nego prije rata. Stalno se poboljšavala i zdravstvena zaštita stanovništva. Broj ljekara povećao se poslije rata preko četiri puta. Prosječna dužina života iznosi danas za muškarce 67 i za žene 72 godine.

Dinamičan razvoj ostvaren je u svim republikama i pokrajinama. Učinjeni su ogromni naponi u prevazilaženju naslijeđenih razlika u stepenu njihove razvijenosti. I privreda i životni standard ljudi u cijeloj našoj zemlji danas su na kvalitativno višem nivou. U svim republikama i pokrajinama iz temelja su izmijenjeni i materijalna osnova rada i života, i socijalna struktura stanovništva, i obrazovni nivo, i zdravstvene prilike. I pored toga, pred nama i dalje stoji zadatak ubrzanog razvoja nedovoljno razvijenih republika i krajeva, a posebno pokrajine Kosovo.

Brze i korjenite promjene nužno su pratile i određene teškoće i slabosti. Bez problema i teškoća nismo ni danas. O tome smo otvoreno i konkretno govorili na XI kongresu SKJ i utvrdili jasne zadatke. Nema potrebe da i ovom prilikom o tome iscrpnije govorim. Želim samo da istaknem da bismo mnogo izgubili ako te zadatke ne bismo

dosljedno izvršili. Poslije XI kongresa, u tom pogledu je već nešto učinjeno, ali se moglo i moralo uraditi više. Problemi prekomjerne potrošnje, nedovoljne reproduktivne sposobnosti privrede, pretjeranih investicionih ambicija, rasta cijena i spoljno-trgovinskog debalansa — još uvijek stoje pred nama u svoj oštirini. U njihovom rješavanju moramo biti odlučniji, jer ako to ne budemo, oni će se sve više množiti i mogu postati ozbiljna kočnica razvoja. Ima tu i drugih slabosti, ima i mnogo neopravdanog bolovanja, i slično.

Da bismo te probleme rješavali, mi ne moramo da smanjujemo dostignuti nivo životnog standarda, ali ne smijemo ga ni povećavati preko naših mogućnosti, nezavisno od povećanja produktivnosti rada.

O zajedničkoj i opštoj društvenoj potrošnji još uvijek se odlučuje najčešće mimo radnika u udruženom radu, iako se u toj oblasti troši oko 40 odsto nacionalnog dohotka. Moram da kažem da nam na tome području samoupravljanje najslabije funkcioniše. To se posebno odnosi na samoupravne interesne zajednice, u kojima oni koji izdvajaju sredstva za društvene djelatnosti nemaju odlučujući uticaj.

Naročito zabrinjavaju pretjerane investicije i raskorak između onoga što se dogovori i onog što se čini. Tu mora da se radi sa više plana, sa više dogovaranja i usklađivanja investicionih odluka u cjelini udruženog rada. Treba se, posebno, više orijentisati na neposredno udruživanje rada i sredstava između zainteresovanih organizacija udruženog rada, a manje na skupe kredite, pogotovo inostrane.

Kada je riječ o problemima i zadacima u privredi, moram da pomenem i problem zapošljavanja, naročito mladih kvalifikovanih radnika. Već sam naveo podatak da smo u poslijeratnom periodu povećali broj zaposlenih za preko četiri miliona, što odgovara prosječnoj godišnjoj stopi od pet odsto. Posljednjih godina to povećanje iznosi godišnje preko 200 hiljada. To nije mali broj. On je dovoljan da se zaposli ne samo ukupan priliv nove radne snage, posebno mladih koji završavaju školovanje, nego i dio onih koji su sada nezaposleni, uključujući i radnike koji se vraćaju sa privremenog rada u inostranstvu. Ovom pitanju moramo posvetiti posebnu brigu, stalno pronalaziti nove mogućnosti zapošljavanja, uključujući i one koje pruža takozvana mala privreda.

Pored svih uspjeha koje smo postigli u razvijanju socijalističke samoupravne demokratije, mi još ne možemo biti sasvim zadovoljni. Mislim da još nismo razvili sve oblike samoupravnog demokratskog organizovanja i djelovanja, koji su sadržani u Ustavu, Zakonu o udruženom radu i Zaključcima Desetog i Jedanaestog kongresa SKJ. Mislim, u prvom redu, na delegatski skupštinski sistem.

Na prošlim izborima, u proleće 1978. godine, izabrano je gotovo 800.000 članova delegacija i preko 53.000 delegata u skupštine društveno-političkih zajednica. Kada se tome doda broj članova radničkih savjeta, zatim članova delegacija za skupštine samoupravnih interesnih zajednica i članova savjeta mjesnih zajednica, to onda znači da je preko tri miliona ljudi, putem delegatskog sistema, neposredno angažovano u političkom odlučivanju.

Međutim, delegatski način odlučivanja još nije uhvatio dublji korjena. Još nije prevaziđena praksa koja odgovara starom, predstavničkom sistemu. Prošireno je i shvatanje da je dovoljno poslati delegata u skupštinu ili neki drugi organ samoupravljanja, i da se njemu može prepustiti rješavanje pitanja od zajedničkog interesa. Još je jak i uticaj birokratskih i tehnokratskih snaga kojima smeta samoupravljачko i demokratsko djelovanje delegacija i delegata.

S druge strane, i same delegatske skupštine nisu dovoljno široko otvorene prema ostalim samoupravnim organima i organizacijama. One bi načinom svoga rada trebalo da postanu središni dio i okosnica cjelovitog sistema socijalističke demokratije. Povezivanje skupština sa drugim samoupravnim organima i organizacijama onemogućavaće stvaranje centara moći van delegatskog sistema. Smatram da u razvoju samoupravne socijalističke demokratije već sada možemo učiniti nove korake naprijed. O tome sam govorio i u drugim prilikama.

Drugovi i drugarice,

Želim i ovoga puta da istaknem neke zadatke Saveza komunista i drugih organizovanih socijalističkih snaga u sadašnjem periodu.

Razvoj samoupravljanja podrazumijeva jačanje uloge Saveza komunista kao vodeće idejno-političke snage društva. Njegova masovnost — sada ima milion i sedam stotina hiljada članova — i njegova mladost, imajući u vidu prosjek članstva, zahtijevaju posebne napore na idejno-političkom osposobljavanju. Bez stalnog političkog i teorijskog uzdizanja, članovi Saveza komunista se neće snalaziti u veoma složenim uslovima unutrašnjeg razvoja i međunarodne situacije.

Sada je u toku aktivnost na uvođenju principa kolektivnog rada u Savezu komunista, i u društvu u cjelini, jer u njegovoj osnovi je zahtjev za dalju demokratizaciju rada i odnosa u svim organima i institucijama sistema. Ovo je od velikog značaja za naše društvo i Savez komunista, jer treba da onemogući pojave grupaštva, karijerizma i birokratizma, o čemu smo već govorili. Princip kolektivnog rada podrazumijeva razvijanje i jačanje odgovornosti i demokratskih odnosa u Savezu komunista. Rad rukovodstava i pojedinaca još nije

dovoljno dostupan kritičkom ocjenjivanju i uticajima baze. Cirkulisanje ideja i informacija treba da ide ne samo odozgo na dolje, već i obrnuto, čega nema u dovoljnoj mjeri. Potrebna je takođe i mnogo veća razmjena iskustava između pojedinih osnovnih organizacija, pojedinih opština, pokrajina, republika itd. Jasno je da svako ima svoje odgovornosti i zadatke u sopstvenoj sredini, ali ima i previše odvajanja raznim granicama.

Mi, razumije se, i u buduće moramo biti dosljedni tome da Savez komunista ostvaruje svoju ulogu idejno-političkim djelovanjem, kroz masovne društveno-političke organizacije i organe samoupravljanja. Partija mora biti naoružana naučnom istinom da bi što uspješnije ostvarivala svoj idejno-politički uticaj.

Garancija za stvarno jedinstvo zemlje leži, prije svega, u stepenu svijesti i jedinstva Saveza komunista, u radničkoj klasi, u stepenu svijesti i jedinstva svih organizovanih radnih masa. To se pokazivalo uvijek, naročito u kriznim situacijama, i u daljoj i u bližoj prošlosti. Zato jedinstvo moramo čuvati kao zjenicu oka, jer još ima raznih neprijatelja koji pokušavaju da ga naruše.

Kad je riječ o samoupravljanju, moram da istaknem da ima dosta primjera razilaženja između normi i prakse. Prisutni su i birokratski i tehnokratski otpori sprovođenju našeg samoupravnog sistema. Ponegdje, prikrivajući se iza tobožnjih samoupravnih formi, uske grupe drže u svojim rukama konce odlučivanja, stavljajući samoupravne organe, skupštine i delegacije pred svršen čin. Često se kritikuju nepoznati krivci, a ne oni koji su takvim odlukama kumovali, zaobilazeći samoupravni put.

Ne smijemo nikada gubiti iz vida da Savez komunista snosi moralnu i političku odgovornost za uspješno funkcionisanje socijalističkog samoupravljanja, za jedinstvo i cjelokupni razvitak naše zemlje. Savez komunista mora biti kritičan kako prema društvenoj praksi, tako i prema svome radu.

Socijalistički savez, u novim uslovima, nastavlja tradiciju Narodnog fronta. U njemu treba da se razvijaju i na demokratski način usmjeravaju političke inicijative, posebno one koje se tiču samoupravnog sporazumijevanja i dogovaranja, i mnoge druge društvene akcije od interesa za naše građane. Socijalistički savez putem svojih predstavnika aktivno učestvuje u delegatskim skupštinama. Time je on u toku idejnih i političkih problema i preokupacija radnih ljudi, a ujedno i u mogućnosti da prati funkcionisanje samog sistema i da njegovom ostvarivanju konkretno doprinosi.

U vezi sa potrebom uspješnijeg rada Socijalističkog saveza, želio bih da istaknem i slijedeće. Naime, organizacije Socijalističkog saveza trebalo bi da se više bave i svakodnevnim problemima radnih ljudi i građana — pitanjima životnog standarda, snabdijevanja i stanovanja, rada uslužnih djelatnosti, i slično. Pored toga, aktivnost foruma Socijalističkog saveza, koja je u praksi i u javnosti stalno prisutna, što je dobro, ni u kom slučaju ne može zamijeniti aktivnost baze, koja se ne osjeća dovoljno. Neophodno je takođe da Socijalistički savez dalje razvija unutrašnje demokratske odnose i da bude otvoren za sve koji su za socijalizam, samoupravljanje i nezavisnost zemlje.

Savez sindikata je dobio na ugledu u javnosti angažovanjem i postignutim rezultatima u razvijanju samoupravljanja. Postojanje različitih interesa, o kojima govorimo, ispoljava se svakodnevno i u radnim organizacijama i na drugim nivoima. Te različite interese treba usklađivati političkim i društvenim sredstvima. Najčešće se radi o sukobima interesa oko raspodjele prema radu, o težnji ka uravnilovci, ili pak neopravdanim razlikama u dohotku. Koliko različite pozicije i interesi utiču na ponašanje ljudi, pokazuju i primjeri neshvatanja dugoročne potrebe udruživanja rada i sredstava. Imam takođe u vidu tehnobirokratske pokušaje uzurpacije samoupravnih prava radnika. U našem društvu moramo voditi računa i o potrebi uzajamne solidarnosti radnih ljudi. Nije dovoljno to što je sistem sam po sebi human. Samo svjesnom akcijom i upornim zalaganjem može se obezbijediti napredak našeg samoupravnog sistema u kome Savez sindikata igra veoma važnu ulogu. A ta uloga treba da se osjeti, u prvom redu, u bazi — u osnovnim organizacijama udruženog rada.

U dugom revolucionarnom periodu koji danas obilježavamo, žene su dale doprinos dostojan poštovanja. To je ujedno bio i period brze društvene emancipacije žena.

Među borcima u našem narodnooslobodilačkom ratu nalazilo se preko 100.000 žena. Njihovo učešće i u predratnom periodu ilegalnog rada dobro je poznato. U historiji su rijetki primjeri takvog učešća žena u revolucionarnoj borbi.

Uloga žene u društvu danas je porasla, tim prije što je ona sve više i proizvođač i samoupravljač.

Uporedo sa opštim preobražajem zemlje, mijenjao se i društveni položaj žene. To najbolje pokazuje broj zaposlenih žena. A takođe i njihovo učešće u samoupravnim i drugim organima i delegatskim skupštinama, iako u tom pogledu ne možemo biti zadovoljni. Komunisti nisu uvijek dovoljno svjesni društvene neophodnosti i značaja organizacije žena. Jer, žene imaju velike i društvene i porodične

obaveze i odgovornosti. Svojim pogledima i primjerom komunisti treba da prednjače u borbi za još veću društvenu i političku aktivizaciju žena i afirmaciju njihove društvene uloge. A to podrazumijeva preduzimanje neophodnih mjera da se olakša položaj žene, pogotovo zaposlene.

Dostignuća u ekonomskom razvoju zemlje, duboke promjene u socijalnoj strukturi, mogućnosti masovnog školovanja i drugo, otvorili su našoj omladini sigurne perspektive budućnosti. Savez socijalističke omladine, sa preko tri miliona članova, igra veliku društvenu ulogu. Omladina od 14 do 27 godina starosti čini četvrtinu stanovništva Jugoslavije. Utoliko je značajnija omladinska organizacija koja treba da ih organizuje. Velike slabosti naročito postoje u pogledu organizovanja seoske omladine.

Naša je dužnost da podstičemo radnu i stvaralačku, socijalističku orijentaciju naše omladine. Radne akcije, nikle u oslobodilačkom ratu i široko razvijene poslije rata, predstavljaju i danas nezamjenjivi vid radnog angažovanja i socijalističkog vaspitanja mladih.

Međutim, veću pažnju moramo posvetiti idejnopoličkom vaspitanju omladine. To iziskuju sve obimniji zadaci dalje izgradnje samoupravnog društva u čijem izvršavanju rastu obaveze i odgovornosti omladine. Uz to situacija u svijetu je ozbiljna i složena. I danas mlade generacije su, na žalost, svjedoci ratova, rasnih segregacija, ostataka kolonijalizma, ratobornih ideologija. Mladi treba da znaju da u svijetu danas ima mnogo obmana, mnogo laži, da moćne propagande često služe nečasnim ciljevima. Posebno je važno da omladina zna cijeniti vrijednosti života našeg čovjeka u samoupravnom socijalističkom društvu i da zna koliko su nas skupo koštali sloboda i nezavisnost.

Razumije se, briga za vaspitanje mladih generacija nije samo na Savezu socijalističke omladine. Savez komunista ne može uspješno ostvarivati ulogu avangarde ako svoj rad ne razvija u masama, prije svega među mladima. Mi nastavljamo revoluciju, u kojoj sadašnja faza nije manje važna od prethodnih. Današnja mlada generacija je i sama tvorac revolucionarnih tekovina koje će budućim pokoljenjima služiti kao primjer.

Pred nama su još krupni problemi i revolucionarni ciljevi koje moramo da rješavamo i ostvarujemo. Među omladinom treba više da razvijamo kritičku svijest prema raznim konzervativnim i reakcionarnim shvatanjima, dogmatskim i drugim tuđim uticajima, kojih još ima ne malo. Zato i naglašavam posebno značaj idejnog i političkog vaspitanja omladine.

Želim takođe da podsjetim i ovom prilikom da je odbrana teko-
vina socijalističke revolucije i obezbjeđenje mirnog socijalističkog
samoupravnog razvitka bio stalan zadatak Saveza komunista u po-
slijeratnom periodu. Na žalost, ne rijetko bili smo izloženi pokušajima
ugrožavanja naše nezavisnosti i suvereniteta, pokušajima mi-
ješanja u naš unutrašnji razvitak. Svako pogoršanje međunarodne
situacije u bilo kom dijelu svijeta nužno utiče na bezbjednost naše,
kao i svake druge zemlje.

Zbog toga je izgradnja sistema odbrane bila jedno od vrlo zna-
čajnih strategijskih pitanja našeg socijalističkog samoupravnog druš-
tva. Izgradili smo sistem opštenarodne odbrane i društvene samozaš-
tite. U tome smo pošli od bogatih iskustava oslobodilačkog rata; od
samoupravnog karaktera jugoslovenske zajednice ravnopravnih na-
roda i narodnosti; od karaktera savremenih međunarodnih odnosa;
od karakteristike savremenih ratova, borbene tehnike i naoružanja;
od naših borbenih tradicija u dugom historijskom periodu. U osnovi
našeg sistema odbrane, Marksova ideja o naoružanom narodu pro-
žima se sa konkretnim društveno-historijskim uslovima u kojima se
razvija naše socijalističko samoupravno društvo. U jedinstvenom sis-
temu opštenarodne odbrane, čiju okosnicu čini Jugoslovenska narod-
na armija, obezbjeđeno je maksimalno angažovanje svih društvenih
potencijala zemlje, i ljudskih i materijalnih, što višestruko povećava
našu odbrambenu moć.

U slučaju agresije na našu zemlju, napadaču bi se sa oružjem
u ruci suprotstavilo nekoliko miliona ljudi, dok bi sve ostalo spo-
sobno stanovništvo bilo uključeno u aktivnosti na organizovanju i
obezbjeđivanju oružanog otpora. U opštenarodnu odbranu i društvenu
samozaštitu uključeni su svi radni ljudi i građani, organizacije udru-
ženog rada, samoupravne interesne zajednice, mjesne zajednice, druš-
tveno-političke zajednice i društvene organizacije. Socijalističku Fe-
derativnu Republiku Jugoslaviju, njen suverenitet, teritorijalni in-
tegritet i nezavisnost branilo bi njeno cjelokupno stanovništvo, svi
naši narodi i narodnosti. Eventualni agresor, ma ko to bio, nema
nikakve šanse da postigne svoje ciljeve.

Jugoslavija je nezavisna i miroljubiva zemlja. Mi ne ugroža-
vamo ničiju nezavisnost i nemamo nikakvih teritorijalnih pretenzija.
Ostajemo čvrsto pri svome stanovištu da sve probleme koji se jav-
ljaju u međunarodnim odnosima treba rješavati miroljubivim putem.
Mi smo protiv rata, ali ako nam on bude nametnut, znaćemo da bra-
nimo i odbranimo našu zemlju i naš društveni sistem.

Drugarice i drugovi,

Želim ovim povodom da kažem nešto i o našoj politici u međunarodnim odnosima. Ona je već od početka stvaranja nove Jugoslavije nosila demokratska obilježja naše revolucije, to jest izražavala je težnje naroda za mirom, slobodom, nezavisnošću i ravnopravnom saradnjom, protiv porobljavanja i dominacije svake vrste.

Partija je uvijek polazila od toga da je borba za nacionalno i socijalno oslobođenje naših naroda čvrsto povezana sa borbom za slobodu i nezavisnost svih naroda i zemalja, za društveni napredak svugdje u svijetu. Zato osnovni ciljevi i principi za koje se naša zemlja i Savez komunista bore u međunarodnim odnosima odgovaraju ne samo interesima naših naroda i narodnosti, nego i najširih snaga mira, demokratije i društvenog napretka, interesima cijele međunarodne zajednice.

Zbog toga se Jugoslavija i Savez komunista decenijama nalaze u prvim redovima borbe za mir, međunarodno razumijevanje i saradnju, za demokratske političke i ekonomske odnose u svijetu. Naša zemlja je aktivna i dosljedna u solidarnosti s revolucionarnom i oslobodilačkom borbom, sa borbom za nacionalnu i socijalnu emancipaciju naroda. Savez komunista vodi upornu dugogodišnju borbu za uvažavanje različitih puteva kao zakonitosti svjetskog procesa socijalizma; za ravnopravne odnose u radničkom i cjelokupnom progresivnom pokretu; za shvatanje miroljubive koegzistencije kao nezamjenljivog uslova ne samo svjetskog mira, nego i napretka socijalizma u svijetu.

Mi vjerujemo da je takva orijentacija u međunarodnim odnosima i radničkom pokretu put koji obezbjeđuje najpovoljnije međunarodne uslove za miran, nezavisan i svestran razvoj našeg društva, u skladu sa našom demokratskom i humanističkom vizijom socijalizma.

Nezavisna i nesvrstana politika naše zemlje i Saveza komunista Jugoslavije polazila je i polazi od osnovne historijske tendencije našeg vremena — od interesa borbe naroda i progresivnih društvenih snaga za oslobođenje od političke i ekonomske zavisnosti, za društveni napredak. Takva politika pokazala se historijski ispravnom i potvrdila se u praksi.

U svijetu podijeljenom na blokove, u kome se politikom sile i stranog miješanja još uvijek pokušavaju rješavati društvene, ekonomske i političke suprotnosti, voditi takvu politiku nije bilo nimalo lako, a nije ni danas. Mi smo stalno bili izloženi različitim pritiscima i nastojanjima da se priklonimo politici koja nije odgovarala intere-

sima naše zemlje i našeg pokreta. Mi smo bili i ostali duboko uvjereni da politika blokovske podijeljenosti ne može riješiti nijedan od suštinskih problema svijeta, niti može otvoriti perspektivu demokratizacije međunarodnih odnosa za koju se bore nesvrstane zemlje. Zato politika nesvrstanosti, čiji smo mi bili jedan od inicijatora, predstavlja naše trajno opredjeljenje.

Današnji svijet karakterišu veoma duboka i dinamična socijalna previranja. Ono što im je zajedničko jest težnja ka emancipaciji naroda i zemalja, ka stvaranju demokratskih međunarodnih odnosa, ka društvenom napretku uopšte.

Iako se bezbroj puta pokazalo da je nezadrživa volja naroda za nezavisnošću, svestranom emancipacijom i slobodnim razvojem, još uvijek ima onih koji ne vide ili neće da vide da narodi više nisu spremni da se mire sa stranom dominacijom. A upravo suprotstavljanje tim težnjama naroda predstavlja glavni izvor međunarodne zategnutosti i sukoba. Otpor reakcionarnih i konzervativnih snaga neizbježnim progresivnim promjenama izražava se u različitim oblicima, ali je njihova suština ista: očuvanje ili nametanje odnosa zavisnosti.

Glavni uzroci negativnih zbivanja u međunarodnim odnosima leže u onome što danas čine snage imperijalizma, kolonijalizma i svih drugih oblika dominacije i potčinjavanja, koje atakuju na nezavisnost zemalja i dovode u pitanje mir u svijetu. Jedna od najvećih opasnosti danas su nastojanja da se historijski nužni socijalni preobražaji, borba naroda za oslobođenje, problemi u međusobnim odnosima pojedinih zemalja i slično iskoriste za blokovsko nadmetanje ili pomjeranje granica interesnih sfera blokova i velikih sila uopšte. U tome posebnu opasnost predstavlja pribjegavanje vojnim akcijama, kao i pokušaji da se ova ili ona pozicija zadobije silom, miješanjem ili intervencijom spolja. Ako bi se takva praksa legalizovala, onda bi narodi bili potpuno prepušteni pravu jačega, a svijet bi se našao na ivici katastrofe.

Opasnosti po svjetski mir povećavaju se u posljednje vrijeme. Proces popuštanja međunarodne zategnutosti zapao je u stagnaciju. Krizna žarišta u svijetu se ne rješavaju nego se stvaraju i nova, još eksplozivnija. Nastavlja se trka u naoružavanju. Ne rješavaju se problemi međunarodnih ekonomskih odnosa. Štaviše, međunarodna ekonomska situacija je pogoršana. I dalje se produbljuje jaz između zemalja u razvoju i razvijenih zemalja. Sve to prijeti novim međunarodnim potresima i sukobima, sa nesagledivim posljedicama. Jednom riječju, čitav postojeći sistem međunarodnih ekonomskih i političkih odnosa je u krizi.

Zbog toga se međunarodni odnosi moraju mijenjati u pravcu koji će doprinositi jačanju nezavisnosti i ravnopravnosti naroda. U tome se mora angažovati ne samo najširi krug zemalja koje se bore za mir i ravnopravnu međunarodnu saradnju, nego i sve progresivne i demokratske političke i društvene snage, partije i pokreti u svim zemljama. Iznad svega neophodno je obezbijediti striktno poštovanje istinske nezavisnosti svih naroda, njihovog suvereniteta, teritorijalnog integriteta, svih onih prava koja proizilaze iz Povelje Organizacije ujedinjenih nacija. Treba učiniti poseban napor da historijski interes za mir i saradnju nezavisnih i ravnopravnih zemalja prevlada tendencije dominacije i podjele svijeta na blokove. To je jedini način da se izbjegnu opasnosti međunarodnih konflikata i da se obezbi- jede stvarni nacionalni interesi svih naroda.

Upravo u borbi za mir i progresivne promjene današnjih međunarodnih ekonomskih i političkih odnosa, djelovanje nesvrstanih zemalja postaje sve značajnije. Danas je pokret nesvrstanih zemalja nezamjenljiv faktor obezbjeđenja svjetskog mira i razvoja međunarodne saradnje. Nesvrstane zemlje su u dokumentima svojih konferencija otvorile perspektivu i trasirale puteve stabilnog mira i demokratizacije međunarodnih odnosa.

Zbog toga se, po našem uvjerenju, interesi radničke klase i najširih slojeva radnih ljudi ne mogu odvajati od ciljeva za koje se bore nesvrstane zemlje. Zato se danas za te ciljeve opredjeljuje sve veći broj zemalja različitih društvenih sistema i različitog stepena razvijenosti, kao i progresivne i demokratske društvene i političke snage u svijetu.

Razumije se, politika nesvrstanosti ne odgovara blokovskim interesima. Zato je pokret nesvrstanih zemalja izložen sve većim pritiscima. No i pored tih pritisaka, i pored sopstvenih problema sa kojima se nužno suočava pokret takve širine i tako dalekosežnih ciljeva, njegova historijska uloga sve više dobija u značaju. I pojedine članice pokreta nesvrstavanja, iako neke svoje uže interese ne mogu realizovati u njegovom okviru, osjećaju potrebu da mu pripadaju. Odstupanja od opšteg kursa, koja ponekad čine pojedine nesvrstane zemlje, ne mogu bitno ugroziti njegovu snagu i vrijednost.

U današnjim međunarodnim uslovima potrebno je što upornije boriti se da bazični, opšte prihvaćeni principi i ciljevi pokreta nesvrstanosti što potpunije dolaze do izražaja u spoljnopoličkoj praksi svih nesvrstanih zemalja. To će u najvećoj mjeri doprinositi jačanju jedinstva i akcione sposobnosti pokreta. A to jedinstvo se mora očuvati.

Nesvrstane zemlje se sada pripremaju za novu konferenciju šefova država ili vlada. Pred njima su mnogi konkretni zadaci čije je rješavanje od velikog značaja za dalji razvoj međunarodnih odnosa u cjelini. Da bismo u tome zaista uspjeli, ja mislim da moramo učiniti sve kako bismo spriječili da se u pokretu nesvrstanih izazivaju podjele i razdori na ideološkim i drugim osnovama koje su tuđe istinskoj politici nesvrstanosti. To može biti veoma opasno za sam pokret. Na svima nama u pokretu leži velika odgovornost pred svim narodima svijeta i pred historijom da dalje jačamo politiku nesvrstanosti i očuvamo jedinstvo pokreta.

Istinski revolucionarni sadržaj politike nesvrstanosti sastoji se upravo u borbi protiv svih vidova političke i ekonomske dominacije, protiv svih, ne samo starih, nego i novih oblika zavisnosti u odnosima između država i naroda. Konferencija u Kolombu je istakla da je istinski slobodan samo onaj narod koji suvereno raspolaže svojim prirodnim bogatstvima i rezultatima svoga rada.

Interesi nesvrstanosti ne mogu se identifikovati ni sa kojim užim, a pogotovo blokovskim interesima. Nesvrstane zemlje se tome suprotstavljaju, kao i pritiscima da i same budu, na ovaj ili onaj način, svrstane u blokove. Kriterij za ocjenu međunarodnog djelovanja svake zemlje može biti samo to da li i koliko doprinosi jačanju mira, istinskoj nezavisnosti naroda, njihovoj emancipaciji i društvenom napretku. Drugih kriterija, ideoloških ili bilo kojih, u pokretu nesvrstavanja — ne može biti.

Pokret nesvrstavanja objektivno jača onu svijest i one društvene snage u svijetu, koje smatraju da je rješavanje postojećih suprotnosti moguće samo u odnosima ravnopravnosti i saradnje svih naroda. Na toj osnovi su nesvrstane zemlje i do sada ostvarivale visok stepen jedinstva. Zato se pokret nesvrstanih zemalja ne može dijeliti na »progresivne« i »konzervativne« zemlje, niti svoditi ni na čiju političku »rezervu«. On je jedan od temeljnih samostalnih faktora progresivnog društvenog preobražaja svijeta u naše vrijeme.

Drugarice i drugovi,

Pokret nesvrstanih zemalja djelovao je odlučujuće da se prevaždi stanje hladnog rata i da otpočne proces popuštanja međunarodne zategnutosti. Uostalom, principi nesvrstanosti prisutni su i u Završnom dokumentu Helsinške konferencije, što samo potvrđuje da oni odgovaraju interesima svih zemalja. Treba istaći i značajnu ulogu koju u procesu popuštanja igraju nesvrstane i neutralne zemlje Evrope.

Popuštanje je jedini put za jačanje mira, ravnopravne saradnje i bezbjednosti u Evropi. Time se, razumije se, stvaraju uslovi i za rješavanje drugih međunarodnih problema putem pregovaranja i sporazumijevanja. Popuštanje je pretpostavka i za brži društveni progres naroda uopće, jer stvara šire mogućnosti za demokratsku saradnju i brže oslobađanje potencijala koji doprinose emancipaciji naroda. Mi, međutim, zajedno sa ostalim nesvrstanim zemljama, od početka ukazujemo da se taj proces ne smije svoditi na uređivanje odnosa među blokovima. Jer, u tom slučaju se ništa bitno neće promijeniti. Proces popuštanja je, na žalost, već duže vrijeme u zastoju. Jedan od glavnih razloga je svakako u tome što je detant ograničen na odnose između najmoćnijih sila i blokova, što se nije proširio na sve regione svijeta i sve oblasti međunarodnih odnosa, što neke zemlje nisu prihvatile suštinske ciljeve popuštanja zategnutosti, pa se nisu ni zalagale za njihovo ostvarenje. Pored toga, neki su ga shvatili kao povoljnu priliku za proširivanje svoje sfere uticaja i interesa. Zato je neophodno učiniti nove napore da se popuštanje međunarodne zategnutosti obnovi i pretvori u univerzalan, svjetski proces.

Isto tako, treba već jednom da otpočnu stvarni pregovori o razoružanju. Jer, postojeći pregovori, u stvari, još uvijek se vode samo o utvrđivanju gornjih granica naoružavanja. Svojim inicijativama i naporima nesvrstane zemlje su učinile da se u Organizaciji Ujedinjenih nacija, na demokratskoj osnovi, otvori proces političkog razmatranja i pregovora o pitanjima razoružavanja. Tim putem treba nastaviti i boriti se za opšte i potpuno razoružanje.

Treba takođe neodložno rješavati i pitanje ubrzanog razvoja nedovoljno razvijenih zemalja, prije svega, putem ravnopravne ekonomske i druge saradnje. Njima nije potrebna takozvana pomoć putem koje im se »velikodušno« dodjeljuje samo beznačajan dio onoga što im se posredstvom sadašnjeg sistema međunarodnih odnosa oduzima. Zato taj dotrajali sistem treba već jedanput mijenjati, jer novi međunarodni ekonomski poredak — uključujući i temeljnu reformu međunarodnih kreditno-monetarnih institucija — u interesu je svih zemalja — i razvijenih, i zemalja u razvoju.

Neophodno je raskinuti sa takvim pristupom u rješavanju kriznih žarišta u svijetu, koji polazi, prije svega, od interesa ove ili one sile, ove ili one grupe država, kao što se to danas čini na Bliskom istoku ili Jugu Afrike. Rješavanju takvih žarišta mora se prići sa stanovišta interesa neposredno zainteresovanih država i naroda, kao

i oslobodilačkih pokreta, sa stanovišta interesa čitave međunarodne zajednice. Samo taj put može obezbijediti trajno rješenje postojećih problema.

Naša zemlja i Savez komunista uvijek su se odlučno zalagali za to da se sporna pitanja između država rješavaju miroljubivim putem. Međutim, oružani sukobi, ratovi i intervencije, kojima se grubo krši suverenitet naroda i ugrožava mir i međunarodna bezbjednost, i dalje opasno opterećuju odnose u svijetu.

Najnovija zbivanja u jugoistočnoj Aziji duboko su zabrinula našu zemlju. U skladu sa trajnim principijelnim opredjeljenjima naše spoljne politike, mi smo zauzeli jasan i dosljedan stav. Tražili smo prestanak oružanih sukoba bez odlaganja, povlačenje vojnih jedinica sa tuđih teritorija i rješavanje svih sporova mirnim putem, uz striktno poštovanje principa suvereniteta, ravnopravnosti, teritorijalnog integriteta i prava svakog naroda da sám odlučuje o svojoj spoljnoj i unutrašnjoj politici.

Htio bih ovdje da navedem jednu stvar. Vani se šire neistine, naročito na Istoku, da je Jugoslavija u nekom savezu sa Kinom, odnosno da joj daje naoružanje, itd. Drugi opet, na primjer u novinama na Zapadu, govore da je Jugoslavija sa mnogima, kako na Zapadu tako i na Istoku, došla u sukob, i da je zbog toga jako oslabljena. U nekim zemljama se piše i govori da mi šutimo o vojnim intervencijama u Kampučiji, Vijetnamu i Ugandi. Ništa od toga nije istina. Ja sam još prije nego što je do njih došlo, uputio poruke i Kampučiji i Vijetnamu, a zatim i predsjedniku Hua Kuo Fengu. Isto tako, poslao sam poruke predsjednicima Njerereu i Aminu. I svaki put sam tražio da se odmah obustavi vatra, da se povuku trupe sa tuđih teritorija, da se mirno, za stolom dogovaraju, a ne da ratuju.

Eto, vidite, nas bi neki vani na svaki način htjeli kompromitirati. Zato moramo biti budni i uvijek paziti da na vrijeme onemogućimo takve špekulacije i klevetanja Jugoslavije.

Mi smo uvijek polazili od čvrstog uvjerenja da na svijetu ne postoji ništa u ime čega bi bilo ko mogao jednom narodu oduzeti slobodu i nezavisnost. Narušavanje suvereniteta naroda — ma ko to činio i u ime bilo kojih ciljeva — predstavlja povredu osnovnih normi međunarodnog života i direktno dovodi u pitanje mir i bezbjednost u svijetu. Ne može biti ni trajnog mira, ni istinskog društvenog progressa, bez dosljednog poštovanja svih principa Povelje OUN o odnosima među državama.

Razumije se, ti principi moraju važiti i u odnosima između socijalističkih zemalja. Nametanje tuđe volje narodima, pogotovo sna-

gom oružja, nanosi nenadoknadivu štetu stvari socijalizma. Rat koji nije odbrambenog karaktera i vojne intervencije ne smiju biti sredstvo kojim se služe socijalističke zemlje. Mi se nikada nismo mirili sa idejama o širenju socijalizma putem rata ili sa teorijama o osvajanju vlasti pomoću svjetskog rata i slično. Takve ideje i takva praksa tuđi su socijalizmu. Zato ćemo se mi svemu tome i ubuduće odlučno suprotstavljati.

U jeku bitke protiv kominformovskog pritiska, naša Partija je otvorila mnoga pitanja od sudbonosnog značaja za socijalizam. Među njima su i principijelna pitanja odnosa između socijalističkih zemalja. Demokratski principi odnosa i saradnje između SFRJ i SSSR, kao i između SKJ i KPSS, jasno su formulisani još u Beogradskoj deklaraciji 1955. godine i Moskovskoj izjavi 1956. godine. U tim dokumentima ističe se da se međusobni odnosi moraju graditi na dosljednom poštovanju principa suverenosti, nezavisnosti, teritorijalnog integriteta, ravnopravnosti i nemiješanja, na principu uzajamnog poštovanja različitosti puteva u socijalizam. Na tim principijelnim osnovama mi ćemo i dalje razvijati svestranu saradnju između naših dviju zemalja i partija.

U odnosima u komunističkom i radničkom pokretu ima tendencija da se dovedu u pitanje i one demokratske tekovine koje su komunističke partije Evrope izrazile u dokumentu Berlinske konferencije. Sa time se ne možemo miriti. Mi mislimo da treba ići dalje, razvijati i obogaćivati ono što je bilo postignuto i usaglašeno, a ne dozvoliti da se vraćamo natrag.

Komunističke i radničke partije ne mogu ostvariti svoju historijsku ulogu ako se ne rukovode odgovornošću pred sopstvenom radničkom klasom i narodom. Niko spolja ne može jednu komunističku partiju učiniti vodećom nacionalnom snagom; jedino ona sama može to postati, sopstvenim djelovanjem u svojoj zemlji. Zato se toliko i zalažemo da se odnosi među komunističkim partijama zasnivaju na principima ravnopravnosti, samostalnosti, nemiješanja, uzajamnog uvažavanja i saradnje bez obzira na razlike. Poštovanje tih principa neophodan je preduslov napretka socijalizma u svijetu.

Mi smatramo da je veoma pozitivna činjenica što posljednjih godina u znatnom broju komunističkih partija jačaju saznanja o potrebi sumiranja vlastitog iskustva, njegovog kritičkog preispitivanja i stvaralačkog traženja daljih puteva borbe za socijalizam. Ove pojave nas ohrabruju i u vlastitim naporima za izgradnju socijalizma u našoj zemlji i za ostvarivanje svestrane ravnopravne saradnje među komunističkim, radničkim i svim progresivnim partijama i pokretima u svijetu.

Jugoslavija teži svestranom razvijanju odnosa sa svim zemljama u svijetu, na istovjetnoj principijelnoj osnovi. Tim odnosima mi prilazimo dosljedno se rukovodeći principima nesvrstanosti, načelima Povelje Organizacije Ujedinjenih nacija i obavezama koje proističu iz Završnog akta Helsinške konferencije.

Zahvaljujući upravo takvoj politici naša zemlja je ostvarila krupne rezultate i u saradnji sa susjednim zemljama. Sa većinom susjednih zemalja mi imamo svestrano razvijene, obostrano korisne odnose. Gledano u cjelini, smatram da je perspektiva njihovog daljeg unapređivanja vrlo dobra. U saradnji sa pojedinim od tih zemalja postigli sme takve rezultate da oni mogu služiti kao primjer.

Na žalost, to nije slučaj u odnosima sa svim našim susjedima. Neki momenti u politici Bugarske u posljednje vrijeme izazivaju ozbiljnu zabrinutost za budućnost jugoslovensko-bugarskih odnosa. Postupci bugarske strane u direktnoj su suprotnosti sa njihovim izjavama o spremnosti za saradnju s našom zemljom. Ti postupci su zapravo usmjereni na produbljivanje razlika u gledištima, na otežavanje rješenja za postojeće probleme i zaoštavanje odnosa sa našom zemljom. Drukčije se ne može ni shvatiti smisao poricanja društveno-historijskog postojanja makedonske nacije. Od negiranja makedonske narodnosti u Bugarskoj, došli su do negiranja legalnosti jedne od naših suverenih republika. Pitamo se šta znači dovođenje u pitanje tekovina naše revolucije i konstitutivnih osnova jugoslovenske federacije. Kakvi su ciljevi takve politike, kuda ona vodi i u čijem je ona interesu? Nema sumnje da takva politika štetno utiče na odnose na Balkanu, u Evropi i šire u svijetu. Historija je u tom pogledu dovoljno poučna.

I ovom prilikom želim da podvučem da mi nikada i ni prema jednom susjedu nismo imali i nemamo teritorijalnih pretenzija. Želim takođe ponovo da podsjetim da sam na Konferenciji o evropskoj bezbjednosti i saradnji u Helsinkiju izjavio da Jugoslavija poštuje princip nepovredivosti granica i da taj princip smatra podjednako obaveznim i za sebe, i za svoje susjede, i za sve druge zemlje.

Dosadašnje iskustvo je pokazalo da nema problema koji se uz obostranu dobru volju ne mogu riješiti. Zato mi ne odustajemo od uvjerenja da se, na principijelnoj i konstruktivnoj osnovi, mogu naći rješenja za probleme jugoslovensko-bugarskih odnosa. Kao i dosada, mi polazimo od toga da je razvijanje u svim oblastima put koji vodi ka rješavanju problema, ka jačanju povjerenja i dobrosusjedstva između naših zemalja.

Mi smo uvijek polazili od toga da nacionalne manjine moraju biti spona prijateljstva i razumijevanja među susjednim zemljama

i da njihov nesmetani razvoj doprinosi jačanju međusobne saradnje i cjelini. Mi smo se za to uvijek zalagali. Poznato je da sve narodnosti u našoj zemlji imaju sva prava. Princip pune nacionalne ravnopravnosti predstavlja jednu od naših osnovnih tekovina, temeljnu vrijednost naše revolucije. Time smo se rukovodili i rukovodićemo se i ubuduće u svojoj politici, kako na unutrašnjem, tako i na međunarodnom planu.

Polazeći od svega toga, mi smatramo da se samo u uslovima unapređivanja dobrosusjedske saradnje mogu uspješno rješavati i problemi položaja i prava narodnosti. I to utoliko uspješnije ukoliko su odnosi između susjeda bolji i saradnja razvijenija.

Naši odnosi i saradnja sa susjednom socijalističkom Albanijom dosta se dobro razvijaju. Mi smatramo da postoje mogućnosti za dalje unapređivanje ravnopravne saradnje koja je, nesumnjivo, u obostranom interesu. Mi smo često ukazivali na zajednički interes naroda naše dvije zemlje da čuvaju i jačaju svoju nezavisnost, samostalnost i pravo na vlastiti put razvoja i života. Polazeći od toga, narodi naših zemalja zainteresovani su i za učvršćenje mira i bezbjednosti na Balkanu i u Sredozemlju.

Naša zemlja je veoma zainteresovana za razvoj svestrane demokratske saradnje i jačanje bezbjednosti u Evropi. Mi imamo razvijene, uzajamno korisne odnose sa svim evropskim zemljama i nastojimo da budu još svestraniji.

Imajući u vidu dobra iskustva u saradnji na pitanjima evropske bezbjednosti i mira, mi posebno želimo da nastavimo takvu saradnju sa neutralnim zemljama Evrope.

Naša zemlja i Savez komunista Jugoslavije imaju danas razvijene i veoma dobre odnose sa gotovo svim zemljama i svim progresivnim i demokratskim partijama i pokretima u svijetu. Sa svoje strane nastojaćemo da takve odnose i dalje unapređujemo.

Drugarice i drugovi,

Po onome što su naš pokret i naša revolucija prošli, ostvarili i što danas jesu, oni su zauzeli dostojno mjesto u historiji oslobodilačkih borbi i socijalističkih revolucija.

I u ono teško vrijeme, prije gotovo četrdeset godina, kada je naša zemlja bila okupirana i raskomadana, a cijela Evropa porobljena, kada se svijet našao u košmaru fašističkih ratnih osvajanja, mi, komunisti Jugoslavije, zajedno sa svim naprednim i patriotskim snagama naše zemlje, krenuli smo u odlučnu borbu koja je tražila

krajnje samoodricanje i ogromne žrtve, ali koja je našim narodima obezbijedila dostojanstvo i poštovanje u međunarodnoj zajednici.

Oslonili smo se na sopstvene snage, ne prihvatajući ničiju sugestiju da treba čutati i čekati. Svoju strategiju nismo razrađivali u kabinetima, već u akcijama i ofanzivama. Stopu po stopu smo oslobađali i konačno oslobodili svoju zemlju. Vlastitim snagama, ne podcjenjujući pomoć drugih, za koju se zna kolika je bila, izvojevali smo slobodu i nezavisnost i postavili čvrste temelje novog društvenog uređenja.

Jasno je da se takvim narodima i ljudima ni poslije rata nije mogao nametnuti ničiji diktat, niti će to ikada iko uspjeti.

Oni koji još uvijek gaje iluzije da se propagandnim kampanjama, raznim pritiscima i zastrašivanjima, može promijeniti pozicija Jugoslavije treba da znaju da ovu zemlju i narod ništa ne može pokolebati. Socijalistička, samoupravna i nesvrstana Jugoslavija je, iako mala zemlja, u političkom, vojnom i ekonomskom pogledu, sposobna i spremna da se odupre svakom eventualnom nasrtaju na tekovine koje smo ostvarili.

Sve generacije, naročito one koje dolaze, moraju uvijek imati na umu velike pouke iz naše dugogodišnje revolucionarne borbe. Jedna od osnovnih je u tome da revolucija može biti pobjedonosna samo ako ima duboke korjene i čvrste oslonce u narodnim masama, ako je revolucionarna avangarda nerazdvojno povezana sa radničkom klasom i svim radnim ljudima, ako ona vjerno izražava njihove neposredne i dugoročne interese.

Vodeća idejno-politička snaga, samim tim, mora snositi odgovornost pred svojom radničkom klasom i narodom. I ne postoje nikakvi »viši ciljevi« koji bi tu odgovornost mogli da pomaknu u drugi plan. Poznato je, uostalom, kako se to odražavalo i na našu Partiju dok se oslanjala na direktive spolja i dok se interesima vlastite klase i naroda nije licem okrenula. Samo Partija koja zastupa istinske težnje svoga naroda, u stanju je i da istinski ispoljava solidarnost sa svim progresivnim pokretima i snagama.

Na dugom putu koji smo prošli bilo je teškoća i zastoja; prepreka koje su nam drugi stvarali i grešaka koje smo sami pravili. Ali, taj put u svojoj suštini bio je i ostao prav i svijetao. Tako smo i mogli da ostvarimo korjeniti preobražaj naše zemlje, i što je još važnije — naših ljudi. Pošli smo putem samoupravljanja i neposredne socijalističke demokratije koja u centar društvenih odnosa stavlja radnog čovjeka, kao proizvođača i kao građanina, njegovu ulogu i položaj u društvu.

Naša revolucija mora ostati onakva kakva je uvijek bila: nepokolebljiva u osnovnim opredjeljenjima, humana u nastojanjima da stalno proširuje prostore ljudske slobode i nepomirljiva prema onima koji bi željeli da ugroze njene tekovine i skrenu njene tokove.

Dužnost je svih nas da i ovom prilikom izrazimo priznanje onim generacijama u prošlosti koje nisu štedjele sebe, služeći vjerno ciljevima revolucije; da se podsjetimo, sa najdubljom zahvalnošću, na sve revolucionare i borce koji su dali sve, pa i svoje živote, za ovo što danas imamo.

Drugarice i drugovi,

Naša Partija — to sa ponosom možemo istaći — časno je ispunila svoj historijski dug pred radničkom klasom, radnim ljudima, narodima i narodnostima naše zemlje, pred socijalističkim, oslobodilačkim, progresivnim i demokratskim snagama u svijetu. Tako će biti i ubuduće!